

Opportunisme van ganzen bij keuze voedsel terreinen

Gerard Ouweneel

De langdurig aanhoudende hevige regenval van najaar 1998 belette in grote delen van Nederland boeren de oogst op normale wijze af te werken. Dit leidde ertoe dat de in dit land in winter 1998-1999 verblijvende ganzen een gunstiger voedsel terreinsituatie aantreffen dan gewoonlijk. Van deze toestand maakten ze direct gebruik. In het noordelijke deltagebied en ook elders (Anonymus 1999) waren de ongeogst gebleven aardappelakkers een enorme voedselbron, waarop ook Brandganzen zich massaal richtten.

In de laatste vier maanden van 1998 viel in Zuidwest-Nederland 562 millimeter regen, zeventig procent meer dan het gemiddelde over de periode 1961-1990 (mededeling KNMI). De eerste maanden van 1999 brachten opnieuw veel neerslag. Najaar 1998 liep in Zuidwest-Nederland en elders de aardappel- en bietenoogst vast. Op de door wateroverlast ondergelopen geraakte akkers konden de zware oogstmachines niet terecht. Uiteindelijk slaagden de boeren er nog wel in de suikerbieten van het land te krijgen, maar ploegen en inzaai van de ex-bietenakkers moesten worden uitgesteld. Nog ongunstiger verliep het met de aardappels, waarvan een groot areaal ongeogst bleef. In Zuidwest-Nederland gingen boeren vanaf de tweede helft van december de aardappelakkers omploegen, een moeizaam verlopend proces. Nog tot eind maart 1999 lag er in de Hoeksche Waard en op Goeree-Overflakkee een aanzienlijke oppervlakte aan nog ongeploegde akkers, met daarin in verregaande staat van verrotting verkerende aardappelknollen. Dat proces was najaar 1998 al begonnen en werd onomkeerbaar toen de op 19 november beginnende vorstperiode over het land ging.

Voor de hier te lande overwinterende ganzen en zwanen bood de oogstmisère onverwachte kansen. In Zuidwest-Nederland kwamen twee typen voedsel terreinen in fasen, aansluitend en elkaar overlappend voorhanden.

Tot eind december was een omvangrijk ongeploegd ex-bietenareaal met daarop loof en bietenkoppen beschikbaar, vaak deels geïnundeerd, hetgeen dit type voedsel terrein voor ganzen extra aantrekkelijk maakt. Gerooide maar nog niet geploegde bietenakkers vormen altijd al een gewaardeerde voedselbron voor vooral Grauwe Ganzen, maar ook voor Kol- en Rietganzen en incidenteel voor Brandganzen. Maar in toenemende mate worden deze akkers direct na de oogst geploegd, zodat tegenwoordig uitsluitend bij langdurig extreem natte najaarsmaanden dit type voedsel terrein tot rond de jaarwisse-

ling voor ganzen beschikbaar blijft. Toen vanaf half december als gevolg van successievelijk ploegen van de ongeogst gebleven aardappelakkers de knollen aan de oppervlakte raakten, kwam een tweede voedselbron beschikbaar. Over het gehele noordelijke deltagebied kreeg het voedselgedrag van ganzen een van het normale patroon afwijkend beeld. Auteur geeft hieronder een uitwerking van waarnemingen gedaan op twee vooraanstaande ganzengebieden in de noordelijke delta, gelegen in de Hoeksche Waard en op Goeree-Overflakkee.

Tot in maart bleven Kolganzen foerageren op ongeogst gebleven aardappelakkers, Oude Land van Strijen, maart 1999.

Foto: G.L. Ouweneel.

Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen/Oude Land van Strijen

Voor een beschrijving van beide in het oosten van de Hoeksche Waard gelegen pleisterplaatsen valt te verwijzen naar Koffijberg et al (1997). In het Oude Land van Strijen arriveren Kolganzen steeds vroeger. Najaar 1998 leverde een record op met op 30 september al Kolganzen aan de grond. Op 1 oktober waren er 140 en op 10 oktober 400, toen waren er ook al Brandganzen. Tot begin december week de aantaloopbouw van ganzen op beide pleisterplaatsen niet opmerkelijk af van vorige seizoenen. Nadien veranderde het beeld drastisch. Op Cromstrijen verliep de oogst moeizaam. Op vier totaal circa 355 hectare metende, elkaar belendende kavels, gelegen in de Hoogezandsche Polder, waarvan circa 280 hectare met aardappels en suikerbieten, waren begin december de aardappels voor een klein deel geoogst. Dat gold ook voor de suikerbieten, waarbij op het geoogste deel het loof en de bietenresten nog op de akkers lagen. Op 13 december bevonden zich op deze percelen 4950 Grauwe Ganzen, 1500 Rietganzen, 11.000 Kolganzen, 1 Sneeuwganzen en 2 Brand-

ganzen, in totaal 17.453 vogels. Een van de ge-rooide, maar nog niet geploegde bietenakkers stond voor 35% onder water. Om de ganzen af te schrikken was de bedrijfsleiding al eerder ertoe overgegaan grote, aan staken hangende Amerikaanse zeearendfiguren aan te brengen. De ganzen trokken zich weinig aan van deze vogelverschrikker in zeearenduitmonstering. Door de ter plekke rondzwerfende echte tweedejaars Zeearend werden ze des te meer geïmponeerd. Op 27 december 1998 bezocht ik Cromstrijen weer. Toen telde ik 4500 Grauwe Ganzen, 3750 Rietganzen en 15.750 Kolganzen, totaal 24.000 vogels. Het overgrote deel van het gezelschap (ruim 80%) bevond zich op een 85 hectare metende, ongeoogste maar net tevoren geploegde aardappelakker. De hierdoor aan de oppervlakte gekomen, half rottende aardappels vormden op dat moment kennelijk een attractiever voedselbron dan de akkers met bietenresten. Circa 75% van de zich op die bewuste kavel bevindende ganzen betrof Kolganzen. Er was een opmerkelijke va-et-vient aan de gang van voornamelijk Kolganzen tussen de Hoogezandsche Polder en het vijf kilometer noordoostelijker gelegen Oude

plaats en datum	bietenresten	geploegde aardappels
Polder Den Bommel, Den Bommel 20 december 1998	1250 Kolganzen 750 Rietganzen 2000 Brandganzen	
Lodewijkspolder, Oude Tonge 20 december 1998		250 Grauwe Ganzen 750 Kolganzen 1000 Rietganzen 5 Brandganzen 25 Kleine Zwanen
Polder Het Oude Land, Ooltgensplaat 20 december 1998		500 Kolganzen 3250 Rietganzen
Polder De Uitslag, Den Bommel 24 januari 1999		250 Grauwe Ganzen 1000 Kolganzen 500 Rietganzen 6500 Brandganzen

Figuur 1. Waarnemingen van op akkers toegerende ganzen op Overflakkee in december 1998 en januari 1999.

plaats	datum	aantallen ganzen en aard van de oogstresten
Cromstrijen Ooltgensplaat	13 december 1992 20 december 1992	7500 Kolganzen en 10 Brandganzen op bietenresten 500 Grauwe Ganzen, 1000 Kolganzen, 2000 Rietganzen, 500 Brandganzen op bietenresten
Den Bommel	26 december 1992	2750 Grauwe Ganzen, 1550 Kolganzen, 250 Rietganzen, 2 Sneeuwganzen, 1 Indische Gans, 1750 Brandganzen op bietenresten. Ook 6500 Brandganzen op nabijgelegen grasgors.
Oude-Tonge	5 december 1993	4350 Grauwe Ganzen, 1050 Kolganzen, 2150 Rietganzen, 350 Brandganzen op bietenresten
Den Bommel	18 december 1993	5450 Grauwe Ganzen, 9000 Kolganzen, 4500 Rietganzen, 6150 Brandganzen op bietenresten
Den Bommel	1 december 1996	705 Grauwe Ganzen, 750 Brandganzen op bietenresten
Den Bommel	29 november 1997	220 Grauwe Ganzen, 40 Kolganzen, 20 Rietganzen, 300 Brandganzen op bietenresten.

Figuur 2. Enkele waarnemingen uit het noordelijke deltagebied van op oogstresten toegerende ganzen in de periode 1992-1997.

Op ongeoogste aardappelakkers, deels ondergelopen met water, konden wij in het Oude Land van Strijen tot in maart foeragerende Kolganzen vinden. Maart 1999.
Foto: Gerard Ouweneel.

Land van Strijen. Vanuit deze pleisterplaats, waar Kol- en Brandganzen hoofdzakelijk plegen te grazen op gras, vlogen de Kolganzen massaal op en neer naar de Hoogezandsche Polder om dáár op de blootgeploegde aardappels te foerageren. Deze enkele dagen eerder, direct na het ploegen van de aardappelakker aangevangen uitwisseling, ging de gehele dag door. Op die bewuste 27ste december bevonden zich geen Brandganzen op de Hoogezandsche aardappels, maar op andere dagen was dat wel het geval (mededeling J. van Rij); ervaringen op Overflakkee enkele weken later zouden deze gang van zaken bevestigen. De aanwezigheid van gezelschapjes Rietganzen in het Oude Land van Strijen wees erop dat deze betrokken raakten bij de massale uitwisseling van Kolganzen tussen beide typen foerageerterreinen.

Op beide pleisterplaatsen waren vluchten ganzen waar te nemen, langdurig rustend aan de rand van grote ondergelopen terreingedeelten. Omstreeks de jaarwisseling viel te genieten van een reeks heldere, maanlichte nachten, waardoor de ganzen ertoe overgingen om ook 's nachts te foerageren en hun gebruikelijke dagen nachtritme deels op te geven. Ook is het mogelijk dat de ruime beschikbaarheid van voedsel met een hoge voedingswaarde hun in staat stelde genoeg te nemen met een kortere foerageerduur. De massale uitwisseling tussen beide voedselterreinen ging in ieder geval door tot in de eerste week van januari 1999.

Op 29 december 1998 bracht de tweedejaars Zeearend 's morgens eerst onrust onder de in het Oude Land van Strijen verblijvende ganzen, waarvan er veel uitweken naar Cromstrijen (mededeling A. Verkerk). Om halféén 's middags verscheen de Zeearend daar, waarop prompt grote vluchten ganzen zich in paniek begaven naar het Oude Land van Strijen (mededeling J. van Rij).

Vanaf begin januari ging men ertoe over succesievelijk de enkele ongerooide, tussen de graslandarealen van het Oude Land van Strijen

gelegen aardappelakkers om te ploegen, waardoor ook op deze kavels de knollen aan de oppervlakte kwamen. Direct zochten de ganzen deze akkers op.

Op 3 januari 1999 verbleven er op een dergelijk langs de Groene Weg gelegen terrein 1200 Kolganzen en ook enkele Riet- en Brandganzen. Dit zette zich voort tot diep in maart.

Toen eind februari leden van het team van het Zweedse dwerggansproject naar Nederland kwamen om onder andere de sinds 15 november 1998 verblijvende in het Oude Land van Strijen acht Dwergganzen te zien (waaronder 'Limping Lotta', Ouweneel 1999), waren zij verbaasd over de grote aantallen op aardappels foeragerende ganzen (mededeling L. von Essen).

Overflakkee

Een aan de Hoeksche Waardse situatie identieke gang van zaken viel waar te nemen tijdens zes ganzenexcursies naar Goeree-Overflakkee, ondernomen tussen 20 december 1998 en 24 januari 1999. De bezoeken spitsten zich toen toe op de terreinen gelegen in de driehoek Ooltgensplaat, Den Bommel en Oude-Tonge en voorts op de Slikken van Flakkee met de binnendijks gelegen polders in de driehoek Nieuwe-Tonge, Dirksland en Melissant.

Figuur 1 laat zien hoe op 20 december gemengde groepen ganzen deels op akkers met bietenresten en reeds deels op blootgeploegde aardappels foerageerden.

Op 24 januari viel op de buitendijkse graslanden tussen Den Bommel en Stad aan het Haringvliet, een van de klassieke voedselterreinen van de Brandgans in het noordelijke deltagebied, geen Brandgans te bespeuren. Op de direct binnendijks aan deze grasgorzen belendende Polder De Uitslag foerageerden 6500 Brandganzen, samen met 1750 'grauwe ganzen', een Streepkop, een Ross' Gans en vier Canadese Ganzen van het *hutchinsi*-type. Om omstreeks drie uur 's middags stond op de bewuste akker een aan-

Deel van ene gezelschap van 1250 Kolganzen, 750 Rietganzen en 2000 Brandganzen in de Polder Den Bommel op Overflakkee, 20 december 1998. Foto: Gerard Ouweneel.

zienlijk aantal Brandganzen met de kop in de veren.

Een week eerder, op 17 januari, deden Jules Philippona en auteur waarnemingen aan ganzen in het gebied van de Slikken van Flakkee, zowel buiten- als binnendijs. Tussen het grasareaal van de slikken en binnendijs gelegen kavels met blootgeploegde aardappels viel een voortdurende stroom van af- en aanvloegende kolangsgroepen waar te nemen. Direct binnendijs, in de Polder Diederik, foerageerden 6000 Kolganzen, 250 Rietganzen, honderd Grauwe Ganzen en veertig Brandganzen, deels op bietenresten, deels op graszaad.

Op dezelfde datum zagen wij hoe in het Oude Land van Strijen vogels uit een groep van zeshonderd Kolganzen en honderd Rietganzen poogden nog zich in de grond bevindende aardappels te bemachtigen. Staande in de voren groeven zij met de snavel in de door het vele vocht boterzachte zijanten van de ruggen waarin zich de nog te velde staande aardappels bevonden.

Brandganzen

Foerageren van 'grauwe ganzen' maar ook van Brandganzen op oogstresten is natuurlijk geen nieuw fenomeen (figuur 2). In het noordelijke deltagebied zien wij sinds circa 1990 vooral op oostelijk Overflakkee, tussen Den Bommel en Ooltgensplaat, dat steeds regelmatig Brandganzen oogstresten en dan met name geogoste, maar nog niet geploegde bietenakkers opzoeken.

Een voorlopig hoogtepunt was 18 december 1993 toen rond Den Bommel 6150 Brandganzen

in los troepverband met Grauwe Ganzen, Rietganzen en Kolganzen op bietenresten foerageerden.

Dit aantal wordt nu nog wat overtroffen door de 6500 Brandganzen van 24 januari 1999, waarbij de kanttekening te plaatsen valt dat deze vogels aardappels prefereerden boven het op een steenworp afstand gelegen gras van de buitendijkse gors.

Opvallend was het voortdurend pendelen tussen twee typen voedselterreinen. Dat speelde zich af tussen het weide-areaal van het Oude Land van Strijen en de bietenresten/blootgeploegde aardappels van Cromstrijen en ook tussen de Slikken van Flakkee (gras) en binnendijkse akkers op 17 januari 1999. Het lijkt er dus op dat de ganzen uit waren op een variatie in hun menu.

Voor de Hoeksche Waard leverde de opmerkelijke ganzenwinter 1998-1999 voor het eerst sinds het begin van de jaren tachtig flinke aantallen Rietganzen op (Ouweneel 1977). Of deze Rietganzen op Cromstrijen bleven pleisteren door de gunstige voedselomstandigheden of dat de barre winterse situatie in Oost-Europa veel Rietganzen westwaarts had gedirigeerd, is een vraag waarop pas antwoord kan worden verkregen nadat alle tellingen zijn uitgewerkt en geïnterpreteerd.

Tot slot laten de ervaringen van winter 1998-1999 wederom zien dat het mogelijk is om grote aantallen ganzen voor langere tijd te binden aan één voedselperceel. Natuurlijk was dat al bekend, maar voor het ganzenbeheer in dit land kan het geen kwaad dit weer eens mee te maken.

■ G.L. Ouweneel, Lijster 17, 3299 BT Maasdam, (078) 676 24 17.

LITERATUUR:

Anonymus (1999): Nat najaar en oogstperikelen zorgen voor opmerkelijke verspreiding van ganzen en zwanen. *Sovon Nieuws* 12 (1): 6.

Koffijberg, K., B. Voslamber & E. van Winden (1997): Ganzen en zwanen in Nederland: overzicht van pleisterplaatsen in de periode 1985-94. *Sovon Vogelonderzoek Nederland*, Beek-Ubbergen.

Ouweneel, G.L. (1977): De Rietgans in het noordelijke deltagebied. *Watervogels* 2: 39-43.

Ouweneel, G.L. (1999): De betekenis van Nederland en speciaal van het Oude Land van Strijen voor het Zweedse dwerggansproject. *Het Vogeljaar* 47 (1): 1-6.

Vogelwerkgroep Goeree-Overflakkee (1994): Wintervogels op Goeree-Overflakkee 1993-1994. *Sterna* 39: 35-38.